

Türkiye'de HIV/AIDS Mücadelesinde Yapılanma

Uzm. Dr. Zerrin BAŞER

Tüm dünya ve insanlık için pek çok yönüyle tehdit oluşturan AIDS sadece bir sağlık sorunu olarak ele alınmaz. HIV pozitif bir birey AIDS basamağına gelmeden önce ortalama 6-8 yıllık sağlıklı bir dönem geçirmektedir. HIV'den, insan yaşamının en üretken dönemini oluşturan 18 ile 40 arası yaş grubu en fazla etkilenmektedir. Bu nedenle, etik, sosyal ve ekonomik sorunlar hastalık ile paralel seyretmektedir. Eğitim bu hastalığın önlenmesinde tek etkili yol olduğu için AIDS bu kapsamda kendisini birden fazla sektörün işbirliğini gerektiren bir yaklaşımın ortasına koymaktadır. Dünya AIDS'e cevabını ilk vakalarının görüldüğü eşcinsellerin hastalığa dikkat çekme çabaları ile vermeye başlamıştır. Hastalıkla ilk karşılaşan ülkeler, bu hastalığa ilişkin savaşı başlatırken bir taraftan bilimsel çalışma ve araştırmaları diğer taraftan da hastalığın yayılımının önlenmesinde etkili olabilecek gönüllü kuruluş ve kurumları bir araya getirmenin yollarını aramışlardır. Bilimsel çalışmalar, tehlikenin boyutlarını fark eden pek çok hükümet tarafından desteklenmiş, Fransa, ABD, Kanada bu konuda öncülük etmiştir. Avusturya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İsrail, Norveç, İsveç ve Türkiye 1983 yılında AIDS'i bildiri zorunlu hastalıklar listesine koyan ilk ülkelerdendir. 1986'da ABD ve İsviçre özel kanuni düzenlemeler getirerek hastalığı önleme çalışmaları ve ağırlıklı olarak eğitimi yaygınlaştırmayı başarmışlardır. Sonuçta 1987 ile 1992 yılları arasında Belçika, Fransa, Hollanda, İsrail, Arjantin, İtalya ve İspanya'nın da aralarında bulunduğu 40 ülke AIDS ile savaşta çok sektörlü işbirliği oluşumları gerçekleştirmişlerdir.

1994 yılında, 42 ülke temsilcisi Paris'te Fransız Hükümeti ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından düzenlenen "AIDS Zirvesi"ne katılarak politik liderlerin ulusal politikalarında AIDS savaşımına öncelik vermelerini kapsayan bir deklarasyon imzalamışlardır. Deklarasyonun temel amacı ülkelerin varolan kaynaklarından AIDS savaşımına ayrılmaları; bu kaynakların maliyet etkili biçimde harcanmasının sağlanması ve HIV ile yaşayan bireyler de dahil olmak üzere gereksinim içinde bulunan vatandaşlara, gönüllü kuruluşların da işbirliği ile hizmet götürülmesini sağlamaktır.

AIDS'den ilk dönemde yoğun bir biçimde etkilenen ülkeler bu hastalığa hemen önlem almaya başlarken zaman içinde yayılımın arttığı ülkelerde bu cevap aynı ölçüde hızlı gelişmemiştir. Ancak günümüz gerçeği; sınır, dil, din, milliyet tanımadan bütün dünyada hızla yayılan AIDS'in önlenmesinde hiçbir ülkenin ulusal ve uluslararası işbirliği yapmadan bu hastalığı durduramayacağıdır.

Türkiye HIV/AIDS'le savaşa epideminin resmi rakamlarla henüz çok erken dönemlerinde başlamıştır. Ancak AIDS'in ilk başgösterdiği toplumlarda olduğu gibi bu hastalığa ilişkin pek çok yargı ve kanı ülkemizde de yaygın olarak ortaya çıkmıştır. Bunların başında hastalığın Türkler'e ait olmadığı, inanç, kültür farklılığı gibi nedenlerle bulaşmayacağı görüşleri yaygındır. Toplum bir bakıma hastalığı reddetmektedir. Doğru mesajların yaygın olarak her bilinçten halka ulaştırılması ve konu hakkında toplum bilincini arttırma, bilgiyi davranışa dönüştürme basamakları Türkiye'de çok da hızlı geçilmemektedir.

Ülkemizde HIV/AIDS'i önlemeye ilişkin çalışmalar hızla devam etmektedir ancak bugün yapılanlar, yarın hastalığın yayılımının önlenmesine etki edebilecektir. Bu hastalıkla savaşı benimsemiş ve "gönüllü HIV pozitifliği" yaşamaya başlamış olanlar için Türkiye'de yapılanları genel bir bakış açısıyla bilmekte yarar vardır. Bu amaçla, burada Türkiye'nin HIV/AIDS'e olan cevabı incelenecektir.

TÜRKİYE'DE AIDS

Başlangıç Çalışmaları

Türkiye'de 1985 yılında 2 vaka ile başlayan hastalık 1990'da 34 ve 1995'de 91 vakanın görülmesi ile ülkemizde de artış göstermiştir. Aralık 1997 verileri doğrultusunda 254'ü AIDS basamağında olmak üzere toplam 753 HIV pozitif bulunmaktadır. Bu vakaların 563'ü erkek, 190'ı kadındır ve 16 vaka 15 yaş altındadır. Yayılımın olduğu diğer ülkeler gibi, ülkemizde de vakaların büyük çoğunluğunda bulaş heteroseksüel yollardır ve resmi olarak kayıtlı hastalardan 80'i hastalık nedeniyle yaşamını kaybetmiştir. Ancak Türkiye'de gerçekte kaç HIV pozitif birey olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Ülkemiz bu hastalıkla, 1985 yılında ilk görülen vaka ile tanışmış ve diğer pek çok ülkede olduğu gibi öncelikle Sağlık Bakanlığı konuya sahip çıkarak pek çok genelge yoluyla bir dizi önlemleri yürürlüğe koymuştur.

Türkiye'de AIDS yayılımını önlemede ilk adım Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 1985'de yayımlanan genelgesi ile AIDS'in bulaşıcı bir hastalık olması ve bildirim zorunlu hastalıklar listesine alınmasıdır. 1986 yılında Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün genelgesi ile tüm kan ve kan ürünlerinin HIV yönünden taranması yürürlüğe girmiştir.

Bu önlemleri, 1987 yılında HIV doğrulama merkezlerinin açılması ve "AIDS Yüksek Danışma Kurulu"nun kurulması izlemiştir. Konu ile ilgili bilim insanları ve Sağlık Bakanlığı temsilcilerinden oluşan kurul hastalık ile ilgili bilgi sağlamak, sağlık ça-

lışanlarını eğitmek, hastalığın yayılımını önlemek gibi temel hedefleri koyarak çalışmalarına başlamıştır.

Aynı yıllarda, Dünya Sağlık Örgütü'nün önerileri doğrultusunda, Sağlık Bakanlığı; amacı; HIV enfeksiyonunun yayılımını önlemek ve bu enfeksiyonun kişiler ve toplum üzerine olan sosyoekonomik etkilerini azaltmak olan AIDS Kontrol Programı'nı uygulamaya koymuştur. Bu programın ve AIDS Yüksek Danışma Kurulu'nun çalışmaları sonucu Sağlık Bakanlığı'nın bu dönemde çıkardığı genelgelere yansımıştır. Böylece test edilmemiş kan ve kan ürünlerinin kullanılmaması, doğrulama testlerinin yapılması, seks işçilerinin rutin olarak taranması, tek kullanımlık şırınga ve iğnelerin kullanılması, bu malzemelerin imha biçimleri, sağlık merkezlerinde kondom bulundurulması dağıtılması ve ehil olmayan kişilerce sünnet yapılmaması gibi önlemlerin sağlık müdürlükleri aracılığı ile tüm illerde uygulanması girişimi başlatılmıştır.

1988 yılında Genel Kurmay Başkanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne asker olarak katılacak yurt dışında çalışan gençlerden zorunlu HIV testi uygulamasını başlatmıştır.

Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 1993 yılı genelgesi tüm sağlık personelinin "Bulaşıcı Hastalıklar Evrensel Korunma İlkeleri" kapsamında kendilerini her hasta HIV veya HBs pozitif olabilir yaklaşımı ile korumaları gerektiğini bildirmektedir. Buna göre tüm sağlık personeli karşısındaki hastanın HIV konumunu bilmeden kendini HIV'li bireyden bulaşa karşı koruyormuşçasına önlem alma zorunluluğu ile karşı karşıya kalmıştır. Aynı genelge, bir bireye HIV pozitif olduğunun ilk yapılan test sonucunda değil ancak doğrulama testi sonucu alındıktan sonra bildirilmesi gerektiğini ve AIDS nedeniyle ölenlere herhangi ek bir önlem alınmasının gerekmediğini bildirmektedir.

AIDS'in ülke genelinde yayılımını önlemede önemli bir adım; kimliklerin gizli tutulması ve tüm bildirimlerin kodlama sistemi ile yürütülmesini kapsayan 1994 Sağlık Bakanlığı genelgesidir. Bunun amacı bireylerin isimlerinin basına ya da üçüncü kişilere açıklanmadan test yaptırabilmeleri ve gerekiyorsa çekinmeden sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleridir. Bu genelge kamu veya özel herhangi bir sağlık kuruluşuna başvuran bireyin hiçbir şekilde kimlik bilgilerini, adını, soyadını vermemesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmaların bir kısmı hedefe ulaşmakla birlikte, bir kısmı da hedefin çok gerisinde kalmıştır. Örneğin AIDS Yüksek Danışma Kurulu sadece iki kez toplanabilmiş, birden fazla sektörün ve diğer ilgili bakanlıkların katılımı sağlanamamış, alınan kararlar uygulamaya tamamen yansımamıştır. Keza uygulama alanında birçok laboratuvar bireyle kimlik bilgilerini sorarak yukarıda sözü edilen genelgeye ters düşmektedir.

HIV/AIDS'in önlenmesinde Sağlık Bakanlığı'nın yanısıra, hastalığın önemini idrak eden kişiler veya kuruluşlar önleme çalışmalarına katılmaya ve bu aktivasyona ivme katmaya başlamışlardır.

Gönüllü Kuruluşların Çalışmaları

Türkiye'de AIDS'in önlenmesinde en önemli adımlar bu alanda çalışan gönüllü kuruluşlarla atılmıştır.

Türkiye Aile Planlaması Derneği (TAPD), AIDS yayılımı önleme çalışmalarını, üyesi olduğu Uluslararası Aile Planlaması Federasyonu ile eş zamanlı olarak 1986 yılında, özellikle üniversite gençliğini bilgilendirmeyi hedefleyerek başlatmıştır. TAPD çalışmalarını 1994-1997 yılları arasında Avrupa Birliği finansal desteğiyle yürüttüğü ve özellikle parlamento üyeleri, üst düzey bürokratlar, medya mensuplarını hedefleyen "AIDS, Üst Düzey Politika ve Karar Organları Girişimi" projesi ile sürdürmüştür, halen sekreteryasını yürüttüğü "Ulusal AIDS Komisyonu" nun kurulmasına öncülük etmiştir. TAPD, bu çalışmalar sırasında konuyu halka mal edebilmek ve gerekli önlemlerin alınmasını sağlamak için başta Cumhurbaşkanı olmak üzere parlamentolar ve üst düzey bürokratları pek çok toplantıda bir araya getirmeyi başararak bu alanda savunuculuk rolünü üstlenmiştir ve ilgili kuruluşlar arası bağını güçlenmesini sağlamaktadır. 1997 yılında kurduğu ve 20 kadar çoğunluğu üniversite öğrencisi olan gencin aktif çalıştığı Gençlik Grubu ile gençlerin bilgilendirilmelerine çalışmaktadır.

1991 yılında İzmir'de kurulan AIDS ile Mücadele Derneği, HIV/AIDS'in önlenmesi özgün amacı ile Türkiye'de kurulan ilk dernektir. Bu derneğin hedefleri arasında toplum eğitimi, sağlık personeli eğitimi, panel, konferans, seminer düzenlenerek ilgili grupların bilgilendirilmesi ve eğitiminin yanı sıra HIV pozitif bireylerin haklarının korunması, tanı ve tedavilerinin dünya standartlarında sağlanması için gerekli malzemenin temini ve özellikle lise öğrencilerinin eğitimi sayılabilir. AIDS ile Mücadele Derneği kuruluşundan bu yana pek çok ilde hedef gruplarına yönelik sertifikalı eğitimci eğitim programları düzenlemiş, Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği halinde okul eğitimleri gerçekleştirmiştir.

AIDS ile savaş amacı ile kurulan ikinci dernek, 1992'de İstanbul'da çalışmalarına başlayan ve 22 şubesi ile ülke genelinde en yaygın ağa sahip olan AIDS Savaşım Derneği'dir. Derneğin temel prensipleri; insan ve hasta haklarına saygı, çoğulculuk, farklılıklara saygı, güçlendirme, otonomi, topluma dayalı çalışma, dayanışma, sevgi ve gönüllülüktür. Amaçları arasında; toplumun tüm kesimlerine, AIDS epidemisi ile ilgili bilgi ulaştırmak, riskli davranışı olanları ve HIV pozitifleri destekleyip güçlendirerek hastalığın yayılımını ve hastalıkla yaşayan insanlar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak, HIV yayılımı ile ilgili önyargıları silerek, ayrımcılığı önlemek ve tedaviye ulaşımında eşitliği sağlamak sayılabilir. Temel çalışma alanları arasında, broşür, poster, reklam gibi araçlarla bilgilendirme kampanyaları, kendine yardım (self-help) gruplarının yaygınlaştırılması, hasta haklarının savunulması, Türkiye ve Dünya'da AIDS savaşımında çalışan kurum ve kuruluşlarla işbirliği, gençlik grubu etkinlik ve gençlerin eğitimi, danışmanlık ve hedef gruplara yönelik eğitim programlarının organizasyonu sayılabilir. İstanbul AIDS Savaşım Derneği okul ve okul dışı gençliği hedef alan UNAIDS destekli projesi ile gençlerin eğitimini hedeflemektedir.

Ankara AIDS Savaşım Derneği aktif olarak çalışan bir dernek olarak özellikle 1 Aralık Dünya AIDS Günü etkinliklerinin geniş katımlı düzenlenmesinde etkin rol oynamaktadır. Eğitici eğitimi programları, gençlerle işbirliği ve eğitim konularında çalışmaktadır.

Özellikle eğitim materyali geliştirme ve topluma dayalı hizmet sunma konularında yıllardır başarılarını kanıtlamış olan İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, 1994 yılında Avrupa Birliği’nden aldığı finansal destek ile yürüttüğü proje kapsamında ulaşılması güç grupların eğitimi yönünde Türkiye’de ilk kez büyük bir başarı sergileyerek, seks işçilerinden bir grubu eğitmiş ve bu grubun kendi arkadaşlarını eğitmesini sağlamıştır. Ayrıca sağlık personelinin eğitimi amacıyla toplantılar düzenleyerek, bu hedef gruba yönelik eğitim materyali geliştirmiş ve bu çalışmalarını sürdürmektedir.

Gönüllü kuruluşlar HIV/AIDS önlenmesi çalışmalarında hem toplum katılımını sağlamak, hem de öncülük yapmak yoluyla yayılımın önlenmesinde önemli katkılar sağlamaktadır ancak daha önce de değinildiği gibi yaygın olduğu ülkelerde ekonomik krize yol açan ve sosyal boyutu da en az sağlık boyutu kadar önem taşıyan AIDS savaşı ancak ilgili tüm sektörlerin birlikte çabaları ile önlenebilir.

Ulusal AIDS Komisyonu Çalışmaları

Türkiye Aile Planlaması Derneği projesi kapsamında 1994 yılında başlayan Ulusal AIDS Politikası oluşturulması çabaları 1996 yılı Haziran ayında Sağlık Bakanlığı’nın onayı ile; Türkiye’de HIV/AIDS ve cinsel yolla bulaşan diğer hastalıkların kontrolü ve yayılımını önlemek için, ulusal politikaların belirlenmesi, bu doğrultuda ulusal eylem planının hazırlanmasına yönelik tavsiye kararları almak, sektörler arası işbirliğini ve koordinasyonu sağlamak amacıyla kurulan “Ulusal AIDS Komisyonu” ile yeni bir boyut kazanmıştır. Komisyon Başbakanlığın koordinasyonunda, Sağlık Bakanlığı’nın başkanlığında ve TAPD’nin sekreteryasında toplantılar gerçekleştirerek çalışmalarını sürdürmekte ve Türkiye’de devlet-gönüllü kuruluş işbirliğinin örneğini oluşturmaktadır.

Komisyon üyeleri arasında; İçişleri, Sağlık, Millî Eğitim, Turizm gibi ilgili 10 bakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme, Aile Araştırma, Diyanet İşleri Başkanlığı, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu gibi 10 ilgili kurum ve ilgili meslek birlikleri ile gönüllü kuruluşlar olmak üzere 31 farklı sektör bulunmaktadır.

Ulusal AIDS Komisyonu ilk çalışmalarında korunma, tanı, tedavi ve sosyal destek, mevzuat ve araştırma alanlarında hedeflerini ve stratejisini saptamıştır. Hedefler arasında; 2000 yılına kadar risk altındaki nüfus öncelikli olmak üzere toplumun bulaş ve korunma yolları hakkında eğitilmesi, kan ve kan ürünlerinin %100 güvenliği, doğrulama ve test merkezlerinin yeterli sayıya ulaştırılması, tanı ve tedavinin standardize edilmesi, AIDS ve Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar Danışma ve Sosyal Destek Merkezleri’nin yaygınlaştırılması, kişi hak ve özgürlüklerinin gözetildiği gerekli etik, sos-

yal ve hukuki düzenlemelerin yapılması ve AIDS epidemisinin boyutları ile ilgili olarak güvenilir bilgilerin sağlanması sayılabilir.

Komisyon hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla bir ulusal eylem planı oluşturmaya karar vermiştir. Bu kapsamda çalışmalarını; Türkiye’de yakın gelecekte hızlı bir yayılım göstereceği tahmin edilen bu hastalığın öncesinde gerekli önlemleri almak ve gerek insan gücü, gerek finansal tüm kaynakları planlı, maliyet etkili kullanarak, birçok ülkenin yaşadığı sıkıntıların oluşmasını engellemek temel felsefesinden hareketle, 4 çalışma grubu;

1. Tanıtım ve toplum eğitimi,
2. Sosyal danışma ve dayanışma,
3. Bilimsel çalışmalar,
4. Mevzuat oluşturarak yürütmüştür.

Ulusal AIDS Komisyonu Eylem Planı ana başlıklar altında şöyle özetlenebilir:

Tanıtım ve toplum eğitimi:

- Sağlık Bakanlığı’nın sorumluluğunda, üniversite, ilgili bakanlık ve gönüllü kuruluşların işbirliği ile eğitici eğitimi yapılması, eğitim materyali geliştirilmesi, hizmet içi eğitimlere entegrasyon ile eğitimin kurumlara yaygınlaştırılması,

- YÖK’ün sorumluluğunda, üniversitelere eğitimlerin yaygınlaştırılması,

- Milli Eğitim Bakanlığı’nın sorumluluğunda yaygın ve örgün eğitim programlarına HIV/AIDS önleme ve üreme sağlığı eğitimlerinin konulması,

- Gönüllü kuruluşların sorumluluğunda ulaşılması güç toplulukların eğitimi,

- Ulusal komisyonun sorumluluğunda “Yayın Kurulu” oluşturularak bu alanda çıkan yayınların incelenmesi,

- İlgili basın ve yayın kuruluşlarının sorumluluğunda bu kuruluşların HIV/AIDS’i gündemlerinde tutmaları, işlemeleri, toplumu sürekli eğitici bilgilerle bilgilendirmeleri,

- Dışişleri Bakanlığı’nın sorumluluğunda, yurt dışında yaşayan Türkler’in bilgilendirilmesi,

- İçişleri Bakanlığı’nın sorumluluğunda pasaportların arasına bilgi broşürü konulması,

- Turizm Bakanlığı’nın sorumluluğunda turizm çalışanlarının bilgilendirilmesi ve otellerde kondom bulundurulması,

- Kondom kullanımı ve ulaşılabilirliğinin yaygınlaştırılması.

Danışma ve sosyal dayanışma:

- Test öncesi ve sonrası danışmanlığın yaygınlaştırılması,
- Sağlık Bakanlığı'nın sorumluluğunda doğrulama merkezlerinde AIDS danışmanlık hizmetlerinin verilmesi,
- Kızılay'ın sorumluluğunda kan merkezlerinde danışmanlık hizmetinin sunulması,
- ELISA testi uygulanan merkezler için danışman yetiştirilmesi,
- Sağlık Bakanlığı'nın sorumluluğunda sağlık personelinin eğitimi,
- SHÇEK, SSK, TESK gibi kurumların sorumluluğunda, bu kurumların hizmet sunan merkezlerinde bilgilendirme ve danışmanlık hizmeti sunulması,
- Gönüllü kuruluşların sorumluluğunda, danışmanlık hizmeti verenlerin eğitilmesi,
- Sağlık Bakanlığı'nın sorumluluğunda, İçişleri Bakanlığı ve ilgili diğer kurumlarla işbirliği ile illerde sosyal danışma ve dayanışma koordinasyon ekiplerinin kurulması.

Bilimsel çalışmalar:

- Sağlık Bakanlığı'nın sorumluluğunda, üniversitelerle işbirliği yapılarak epidemiyolojik çalışmaların yapılması,
- Tanı yöntemlerinin standardizasyonunun sağlanması,
- Referans merkezlerin oluşturulması,
- Tedavi protokollerinin standardizasyonu ve yaygın kullanımı,
- AIDS tedavi merkezlerinin desteklenmesi.

Mevzuat çalışmaları:

- Bu alandaki çalışmalar HIV/AIDS bildirim zorunluluğu, tanı ve tarama, koruyucu önlemler ve eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hakları, etik, mali ve cezai konular başlıkları altında toplanmış ve hukukçularla birlikte çalışmaların devamı kararı alınmıştır.

Ulusal AIDS Komisyonu Çalışmaları

Ulusal AIDS Komisyonu çalışmalarında eylem planının hayata geçmesi konularının yanı sıra HIV/AIDS ve toplumu ilgilendiren diğer konulara da ağırlık vermektedir.

Komisyonun Bilimsel Çalışma Grubu tarafından hazırlanan ve komisyonda kabul edilen önemli kararlardan biri de Türkiye'de eczanelerde satışa sunulan HIV tanı testleridir. Bu testler danışmanlık hizmeti almayan bireylerin kendi uygulamaları ile sonuçta ulaşmalarını hedeflemekte ancak doğrulaması yapılmamış test sonuçları ile bi-

reyler karşı karşıya kalmaktadır. Bu konu bilimsel çalışma grubu tarafından diğer ülke uygulamaları ve komisyonun hedef ve stratejileri de gözönünde bulundurularak incelenmiştir. Sonuçta kabul edilen kararlar; öncelikle sağlık amaçlı kullanılan tüm kitlerin Sağlık Bakanlığı tarafından ruhsatlandırılması, tanı amaçlı kitlerin eğitilmiş sağlık personeli gözetiminde ve kişiler bilgilendirilerek uygulanması, gizliliğe önem verilmesi, testlerin gönüllülük ilkesi bazında yapılması, test prospektüslerinde doğru ve gerekli tüm bilgilerin yer alması ve toplumun reklam ve tanıtım araçları ile yanlış bilgilendirilmemesidir.

Ulusal AIDS Komisyonu çalışmalarının sürdürülmesinde gönüllü kuruluşların rolü ve desteğini vazgeçilemez bir ön koşul olarak kabul etmiştir. Ayrıca eylem planlarının hayata geçmesini kolaylaştırmak amacıyla tüm kurumların ve ilgili bakanların imzasına açılması ve kararların Devlet Planlama Teşkilatı planlarına girmesinin sağlanması kararı alınmıştır.

Komisyonun aldığı ve büyük ölçüde gerçekleşen bir diğer kararda ulusal düzeyde işbirliğinin genişleyerek devam etmesidir.

Bu çalışmaların bir sonucu olarak, AIDS önleme çalışmalarını sürdüren gönüllü kuruluşlar biraraya gelerek, ulusal eylem planında yer alan eylemlerin bir bölümünü gerçekleştirmek üzere uluslararası finansal kaynaklardan fon almak üzere projeler üretmişler ve başvuruda bulunmuşlardır.

Komisyon toplantılarında tüm üye kurum ve kuruluşlar eylem planlarında yer alan ve kendi sorumluluklarında olan aktivitelerin ne düzeyde gerçekleşmekte olduğunu, karşılaşılan zorlukları sunmaktadırlar. Komisyonun kuruluşundan itibaren pek çok kurumda özellikle toplumu bilgilendirmeye yönelik komisyon kararları uygulamaya yansımaya devam etmektedir. Örnek bir çalışma Türk Eczacıları Birliği'nin Türkiye'deki tüm eczacıları bilgilendirmek amacıyla başlattığı ve eğitici eczacı yetiştirmeyi hedefleyen programdır. Bu programda eğitilerek eğitmen olan eczacılar meslektaşlarını eğitmeye başlamışlardır.

SONUÇ

Deneyimler, AIDS ile savaşın başarılı olduğu ülkelerde örneğin Avustralya'da olduğu gibi işbirliği içinde çalışan; politik, sosyal, kültürel, dini, ekonomik, etik etmenler ve insan haklarını gözetken çok sektörlü yaklaşımların sonunda etkili çalışmaların ortaya çıktığını göstermektedir.

AIDS savaşında Ulusal AIDS Politikası, Sağlık, Milli Eğitim, Turizm Bakanlıkları, ilgili diğer kurumlar, üniversiteler ve gönüllü kuruluşların ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde işbirliği ile uygulanabilir.

Eylem Planının Başarılı Bir Biçimde Uygulanmasında;

- Bireylerin kendileri ve diğer insanlara karşı sorumlulukları,
- Farklı değer, norm ve yaşam biçimlerine saygı,

- Ayrımcılık içermeyen önleme yaklaşımları,
- Toplum liderlerinin konuyu sürekli işlemleri,
- Uygulamadan sorumlu her birimin sorumluluk bilincinde ve işbirliği ile hareket etmesi,
- Karar vericilere konu ile ilgili çalışmaların sürekli aktarılması ve desteklerinin sağlanması,
- Gönüllü kuruluşların desteklerinin alınması ve aynı zamanda çalışmalarını için her türlü kolaylığın sağlanması,
- Topluma doğru mesajların ulaştırılması için tüm grupların, medya ile iyi ilişkiler geliştirmeleri,
- Uluslararası işbirliği ve dayanışmanın sağlanması önem taşımaktadır.

Geri bakıldığı zaman, hem hükümet hem de gönüllü kuruluşlar arası iyi bir işbirliği ve dayanışmanın başlatıldığı ve bu yönde önemli adımlar atıldığı görülmektedir. Türkiye AIDS konusunda ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü özellikle genç nüfus arasında yayılan bu hastalık böyle bir demografik özellik taşıyan ülkemiz açısından da tehdit oluşturmaktadır. Ulusal AIDS Komisyonu yapısıyla, bölgesindeki ilk ve tek örneği olarak Türkiye'de bu hastalığın yayılımının önlenmesi, tüm ilgili kuruluşların sorumluluk bilinci ile hareket etmesi ve işbirliğini gerekli kılmaktadır.

Eylem planının hedeflerine ulaşması ancak komisyon üyelerinin zorlu çalışmaları ve sorumluluk bilinci, HIV/AIDS'li bireylerin çalışmalara katılması, ulusal kaynakların harekete geçirilmesi, daha fazla ulusal ve uluslararası işbirliği ile gerçekleştirilebilir.

Bu kapsamda HIV/AIDS sorununun mevcut durumu ve geleceğini belirleyen faktörlere yönelik araştırmaların yapılması, güvenli cinsel davranışı topluma mal edilebilir gibi öncelikli alanlara daha fazla kaynak ayrılmasının sağlanması, uygulanan programlara ölçme ve değerlendirme kriterlerinin konulması, tüm programlar arası vertikal veya horizontal entegrasyonun sağlanması, merkezi planlamaların periferik yaygınlaştırılması ve periferik katılımın artırılması, varolan ve/veya bu amaçla kullanılacak kaynakların duplikasyonlara neden olmadan ulusal planla paralel biçimde harcanması gibi konular HIV/AIDS önleme çalışmalarının başarıya ulaşmasında önemle gözönünde bulundurulması gereken noktalardır.

HIV/AIDS bütün dünyayı etkileyen büyük bir sorun olmakla birlikte 21. yüzyılın eşliğinde başka hiçbir nedenle bir araya gelerek işbirliği yapmayacak kişi, kurum ve organizasyonları ve hatta bütün dünyayı farklı bir yaklaşımla ortak bir sorun için işbirliği ve beraberliğe getirmektedir. Bu nedenle de ülkemiz açısından da başarıya da anahtar nokta işbirliğini güçlendirerek geliştirmektedir.

KAYNAKLAR

1. *World Health Organization, Tabular Information on Legal Instruments Dealing with HIV Infection and AIDS, Geneva; WHO Publications, 1994/1.*
2. *International Council of AIDS Service Organizations Special Report, The Legacy of AIDS Summit, Canada; ICASO Publications, 1996.*
3. *T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri genel Müdürlüğü Verileri, Ankara; Sağlık Bakanlığı, 1998.*
4. *T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri ve Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlükleri 1985, 1986, 1987, 1993, 1994 yılı HIV/AIDS ile ilgili genelgeleri, Ankara; Sağlık Bakanlığı.*
5. *Okuyan M. AIDS Dergisi 1996;6/1997;8.*
6. *AIDS Savaşım Derneği Tanıtım Broşürü, İstanbul; 1995.*
7. *Ulusal AIDS Komisyonu, Özel Sayı, AIDS Bülteni-TAPD: 1996;2.*
8. *Ulusal AIDS Komisyonu Hedef ve Stratejileri, AIDS Bülteni-TAPD 1996;5.*
9. *Ulusal AIDS Komisyonu 3. Toplantısı, AIDS Bülteni-TAPD: 1997;7.*
10. *Moodie R, Parnell B, Kwarteng TA. AIDS Prevention and Care in Asia and the Pacific: What has Australia to offer? Aust Journal of Public Health 1994;18:4-5.*